

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

**Porovnání právní ochrany velkých šelem
(medvěda, vlka a rysa)
ve vybraných evropských státech**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

autor: Dominik Andreska

rok odevzdání: 2013

ročník SVOČ: 6.

Osnova:

1. Úvod
2. Materiál a metodika
3. Porovnání právní úpravy
 - 3.1. K ochraně velkých šelem v Evropské unii
 - 3.2. Česká republika
 - 3.3. Slovensko
 - 3.4. Německo
 - 3.4.1. Úprava na úrovni Spolku
 - 3.4.2. Sasko
 - 3.4.3. Bavorsko
 - 3.5. Polsko
4. Závěr
5. Prameny, literatura a poděkování

1. Úvod

Druhová ochrana velkých šelem (toto označení přísluší v našich středoevropských podmínkách medvědu hnědému, vlku obecnému a rysu ostrovidu) významně souvisí s jejich přirozenou teritorialitou a tendencí k dálkové migraci. Na svých migračních trasách překonávají všechny tři druhy státní hranice a dostávají se tak (a to velmi pravděpodobně mnohem častěji, než bylo ještě nedávno předpokládáno) pouhým překročením neviditelné čáry na mapě do oblasti, kde platí odlišný právní režim ochrany, potažmo kde taková ochrana zcela chybí.

Předložená práce se zabývá ochranou zmíněných druhů ve středoevropském prostoru, konkrétně porovnáním právních režimů v nám nejbližších sousedních zemích. Tedy regiony, kde dochází k migraci, která překonává, nebo může překonávat, státní hranice České republiky. Mezi takto porovnané země patří Slovensko, které s ohledem na početné populace všech tří druhů velkých šelem a zároveň historickou společnou právní tradici může nabídnout zajímavý a v určitých - nikoli ovšem všech - ohledech dokonce inspirativní pohled na právní rámec ochrany velkých šelem i jeho praktické prosazování. Další porovnávanou zemí je Německo, a to jak na úrovni spolkové, tak na úrovni s Českou republikou sousedících spolkových zemí. Zde se zabývám zejména problematikou ochrany rostoucí populace vlka v saské Lužici. Třetí porovnávanou zemí je pak Polsko, na jehož území pronikají populace všech tří druhů velkých šelem. Vynecháno bylo Rakousko, a to proto, se na jeho území velké šelmy vyskytují minimálně, a pouze u rysa tam snad dochází k rozmnožování. Navíc federální systém Rakouska ponechává druhovou ochranu důsledně subsidiárně na úrovni jednotlivých spolkových zemí, a rozměry této komparace by významně překročily stanovený rozměr této práce.

2. Materiál a metodika

V předložené práci jsem se rozhodl zpracovat porovnání právní ochrany velkých šelem v zemích středoevropského regionu. Zaměřil jsem se na následující aspekty:

- 1) status velkých šelem, co se úrovně ochrany týče
- 2) možnost výjimek z této ochrany
- 3) mechanismus kompenzace škod způsobených velkými šelmami
- 4) postih za nelegální lov velkých šelem.

Zabýval jsem ochranou druhovou, nikoli tedy ochranou územní, a to i kdyby ve sledované zemi byla některá chráněná území vytyčena primárně z důvodu ochrany jedné nebo více velkých šelem. Zároveň jsem se zabýval pouze ochranou volně žijících zvířat. V každé z porovnávaných zemí jsem se zaměřil na zákon o ochraně přírody a dále zákon o myslivosti, pokud je ve sledované zemi některá nebo více velkých šelem zvěří, a podzákonné (prováděcí) právní předpisy k těmto zákonům. Rovněž jsem se zaměřil na trestní zákoník, konkrétně na postihy za nelegální lov (jakožto úmyslný trestný čin), který je s ohledem na nízké stavy populací velkých šelem limitujícím faktorem při udržování potažmo zvětšování jejich populace a možném šíření.

Porovnávány byly právní normy ve stavu k 10.4.2013, tedy ve znění pozdějších zákonů účinných nejpozději do tohoto dne.

Dále jsem se pokusil zjistit, jak jsou jednotlivá zákonná a podzákonná ustanovení realizována a prosazována v praxi. Kvůli získání informací o prosazování ochrany velkých šelem v praxi, správních postupech udělování výjimek k odchytu a odstřelu, jakož i kompenzaci jimi způsobovaných škod jsem kontaktoval různé orgány státní správy v porovnávaných státech, dlužno podotknout, že s různým úspěchem.

3.1 K ochraně velkých šelem v Evropské unii

Z hlediska evropského práva je pro ochranu velkých šelem stěžejní Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin ve znění následných aktů (dále Směrnice o stanovištích). Směrnice je primárně právním aktem, na jehož základě byla vybudována soustava NATURA 2000. Z hlediska předložené práce se však budu zabývat těmi jejími ustanoveními, která jsou podstatná pro ochranu druhovou. V tomto ohledu zavádí Směrnice celou řadu ustanovení a institutů, které byly ve výsledku transponovány do národního práva jednotlivých členských států. Sledované tři druhy velkých šelem Směrnice zařazuje do několika kategorií. Dle Přílohy II jsou medvěd, vlk i rys *druhy živočichů, jejichž ochrana vyžaduje vyhlášení zvláštních oblastí ochrany*, přičemž medvěd a vlk jsou také *prioritními druhy evropského významu* (dle čl. 1 písm. h)) Směrnice; tedy *ohroženými druhy v zájmu Společenství* (dle čl. 1 písm. g) oddíl i)), *za jejichž zachování má Společenství zvláštní odpovědnost* vzhledem k podílu jejich přirozeného areálu rozšíření na území členských států, na které se vztahuje Smlouva. Dle Přílohy IV písm. a) jsou vlk, medvěd i rys *druhy živočichů v zájmu Společenství, které vyžadují přísnou ochranu*. Z této ochrany jsou ovšem vyňaty některé populace těchto druhů – s ohledem na předmět této práce je podstatná zejména výjimka pro populace vlka na Slovensku a v Polsku. Dle Přílohy IV písm. b) je pak vlk druhem živočicha v zájmu Společenství, jehož odebrání z volné přírody může být předmětem určitých opatření, a to v rozsahu populací, mezi které patří i polská a slovenská). Na území porovnávaných států jsou tedy Směrnici v plném rozsahu chráněni medvěd a rys jakožto prioritní druhy. Slovenská a polská populace vlka jsou však vyňaty z požadavku přísné ochrany. Tím, jak je tato výjimka realizována v praxi, se zabývám v příslušných kapitolách věnovaných Slovensku a Polsku.

Z hlediska úrovně ochrany jsou podstatná ustanovení čl. 12. Členské státy jsou povinny přijmout nezbytná opatření pro vytvoření systému přísné ochrany živočišných druhů uvedených v Příloze IV písm. a), který zakazuje a) veškeré formy úmyslného odchytu nebo usmrcování jedinců těchto druhů v přírodě; b) úmyslné vyrušování těchto druhů, zejména v období rozmnožování, výchovy mláďat, přezimování či migrace; c) úmyslné ničení míst jejich rozmnožování či odpočinku. Zakazuje se rovněž držení, chov, doprava, prodej nebo výměna a nabízení za účelem prodeje nebo výměny u jedinců odebraných z volné přírody

s výjimkou těch, kteří byli z přírody odebráni legálně. Tímto článkem je tak položen základ harmonizace úrovně ochrany volně žijících živočichů pro celé území EU.

Od ochrany dle čl. 12 jsou ovšem připuštěny odchylky, a to podle čl. 16. Za předpokladu, že neexistuje jiné uspokojivé řešení a že navzdory udělené odchylce zůstane populace daného druhu ve svém přirozeném areálu z hlediska ochrany v dobrém stavu, se členské státy mohou od ustanovení čl. 12 odchýlit a) v zájmu ochrany volně žijících živočichů, planě rostoucích rostlin a ochrany přírodních stanovišť; b) v zájmu prevence závažných škod, zejména na úrodě, dobytku, lesích, rybolovu, vodách a ostatních typech majetku; c) v zájmu zdraví lidí a veřejné bezpečnosti nebo z jiných naléhavých důvodů převažujícího veřejného zájmu, včetně důvodů sociálního a ekonomického charakteru a s nesporně příznivými důsledky pro životní prostředí; d) pro účely výzkumu a vzdělávání, opětovného osídlení určitého území populací druhu nebo vysazení v původním areálu druhu a chovu a pěstování nezbytných pro tyto účely; e) aby za přísně kontrolovaných podmínek v omezeném rozsahu povolily odebírání nebo držení omezeného a příslušnými státními orgány stanoveného počtu jedinců určitých druhů uvedených v příloze IV. O takto odchýlném postupu jsou členské státy povinny vypracovávat každé dva roky zprávy pro Komisi. Ustanovení čl. 16 jsou s ohledem na svou formulaci, která nepřipouští odchýlný postup, do většiny národních zákonů transponována takřka doslovně (viz níže).

3.2 Česká republika

Právní normou, kterou se v České republice řídí ochrana velkých šelem, je *zákon o ochraně přírody a krajiny, č. 114/1992 Sb.* (dále zákon o ochraně přírody), který v ČR transponuje Směrnici o stanovištích, společně s *vyhláškou MŽP č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody.*

Právní status velkých šelem v České republice

Pro stanovení konkrétního statusu ochrany dle §48 odst. (2) zákona o ochraně přírody je zde *Příloha II. vyhlášky MŽP č. 395/1992 Sb.* Podle ní jsou všechny tři druhy zvláště chráněnými druhy živočichů; **vlk** a **medvěd** jsou zařazeni mezi kriticky ohrožené druhy živočichů, **rys** mezi druhy silně ohrožené. To reálně znamená, že je chráněn každý jednotlivý jedinec těchto druhů¹, což má konkrétní důsledky pro jejich ochranu i možné postihy za neoprávněné nakládání s nimi (viz níže). Konkrétní podmínky ochrany stanovuje §50 zákona o ochraně přírody (transponující ustanovení čl. 12 Směrnice o stanovištích), který v odst. (1) stanovuje, že zvláště chránění živočichové jsou chráněni ve všech vývojových stádiích; dle odst. (2) je zakázáno škodlivě zasahovat do jejich přirozeného vývoje, zejména je chytat, chovat v zajetí, rušit, zraňovat či usmrcovat. Není dovoleno sbírat, ničit, poškozovat či přemísťovat jejich vývojová stadia ani jimi užívaná sídla. Je zakázáno je držet, chovat, dopravovat, prodávat, vyměňovat, nabízet za účelem prodeje nebo výměny. Možné zmírnění režimu ochrany dle odst. (2) nepřipadá u velkých šelem v úvahu, a tak lze výjimky ze zákazů dle §50 udělit pouze dle §56. Výjimku v případech, kdy jiný veřejný zájem převažuje nad zájmem ochrany přírody, nebo v zájmu ochrany přírody, může povolit pouze orgán ochrany přírody, a to pouze, neexistuje-li jiné uspokojivé řešení a povolovaná činnost neovlivní dosažení či udržení příznivého stavu druhu z hlediska ochrany, a to pouze z následujících důvodů: a) v zájmu ochrany volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a ochrany přírodních stanovišť, b) v zájmu prevence závažných škod, zejména na úrodě, dobytku, lesích, rybolovu, vodách a ostatních typech majetku, c) v zájmu veřejného zdraví nebo veřejné bezpečnosti nebo z jiných naléhavých důvodů převažujícího veřejného zájmu, včetně důvodů sociálního a ekonomického charakteru a důvodů s příznivými důsledky nesporného významu

¹ PRCHALOVÁ J., Zákon o ochraně přírody a krajiny a NATURA 2000: úplné znění zákona s komentářem, judikaturou a prováděcími předpisy, Linde, Praha 2010, str. 155.

pro životní prostředí, d) pro účely výzkumu a vzdělávání, opětovného osídlení určitého území populací druhu nebo opětovného vysazení v původním areálu druhu a chovu a nezbytného pro tyto účely. Jedná se o takřka doslovnou transpozici článku 16 Směrnice o stanovištích.

Podstatná ustanovení obsahuje rovněž zákon o myslivosti, č. 449/2001 Sb., který hned v §2 (Vymezení pojmů) v písm. c) stanoví, že medvěd, vlk i rys jsou druhy zvěře, kterou nelze lovit podle mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, respektive druhy zvěře, které jsou zvláště chráněnými živočichy podle zvláštních právních předpisů; jejíž lov je zakázán, nebyla-li k jejich lovu povolena výjimka podle těchto předpisů. V případě ČR je tak ochrana velkých šelem plně v kompetenci zákona o ochraně přírody. Přesto je definování velkých šelem jakožto zvěře podstatné, a to kvůli trestnému činu pytláctví (viz níže).

Kompensace škod způsobených velkými šelmami

Pro vyplácení kompenzací škod způsobených velkými šelmami slouží v Čechách *zákon o poskytování náhrad škod způsobených některými zvláště chráněnými živočichy, č. 115/2000 Sb.* (dále zákon č. 115), a *vyhláška MŽP č.360/2000 Sb., o stanovení způsobu výpočtu výše náhrady škody způsobené vybranými zvláště chráněnými živočichy na vymezených domestikovaných zvířatech, psech sloužících k jejich hlídání, rybách, včelstvech, včelařském zařízení, nesklizených polních plodinách a na lesních porostech.*

Podle §4 zákona č. 115 se nahrazuje škoda způsobená vybranými živočichy (mezi ty podle §3 patří všechny tři velké šelmy), a to na a) životě nebo zdraví fyzické osoby, b) vymezených domestikovaných zvířatech (skot, prasata, ovce, kozy, hrabavá a vodní drůbež, koně, osli a jejich kříženci, králíci a kožešinová zvířata), podmínkou je, aby zvířata byla v době vzniku škody v uzavřeném objektu nebo elektrickém ohradníku anebo při jejich umístění v době vzniku škody pod přímým dohledem fyzické osoby nebo pasteveckého psa, c) psech sloužících k hlídání vybraných domestikovaných zvířat, d) rybách, e) včelstvech a včelařském zařízení, f) nesklizených polních plodinách (ta se neposkytne, pokud nebyly sklizeny v agrotechnických lhůtách obvyklých pro dané území; pokud polní plodiny nebyly sklizeny v agrotechnické lhůtě z důvodu hodného zvláštního zřetele (např. z důvodu ochrany přírody), náhrada škody se poskytne), g) trvalých porostech, h) uzavřených objektech, nebo i) movitých věcech v uzavřených objektech. Nehradí se škoda způsobená vybraným živočichem

chovaným v zajetí člověka nebo uprchlým z tohoto zajetí, škoda vzniklá jako pracovní úraz, škoda vzniklá lovcem při lovu vybraného živočicha, který danou škodu zákona způsobil.

Poškozený ohlásí vzniklou škodu podle tohoto zákona do 48 hodin od jejího zjištění orgánu ochrany přírody místně příslušnému podle místa, kde ke škodě došlo. O náhradu škody žádá dle místa vzniku škody příslušný krajský úřad nebo magistrát hlavního města Prahy; v případě újmy na zdraví či životě do 2 let od vzniku škody, v případě újmy na vymezených domestikovaných zvířatech nebo psech sloužících k hlídání vybraných domestikovaných zvířat nebo včelstvech a včelařském zařízení do 10 dnů ode dne, kdy se poškozený o škodě dozvěděl, nejpozději však do 6 měsíců ode dne, kdy ke škodě došlo. Nárok je prekluzivního charakteru. Nároku je možné ve lhůtě jednoho roku možno domáhat se u soudu.

K žádosti je dále třeba přiložit identifikaci žadatele, popis příčin vzniku škody a uvedení rozsahu škody, označení vybraného živočicha, který škodu podle poznatků žadatele (poškozeného) způsobil, popis opatření žadatele (poškozeného), které učinil k zabránění vzniku škody, zvolený způsob poskytnutí náhrady škody a dále lékařskou nebo veterinární zprávu, doklad vlastnického práva. Celý seznam obsahuje příloha k zákonu č. 115/2000 Sb.

Česká republika je z porovnávaných zemí jedinou, která má problematiku upravenou zvláštním zákonem, a nikoli včleněnou do zákona o ochraně přírody. Osobně, zejména po porovnání s úpravou v jiných zemích, nepovažuji toto řešení za zcela šťastné.

Co se objemu vyplacených náhrad týče, bylo za prvních 10 let vyplaceno více než 258 milionů Kč. Z toho pouze 242 tisíc připadalo na škody způsobené medvědem, 430 tisíc na škody způsobené vlkem a 365 tisíc na škody způsobené rysem, v porovnání se 176 miliony vyplacenými na škody způsobené kormoránem nebo 51 milionů vyplacených na škody způsobené vydrou se jedná o minimální částky.²

² TOMÁŠKOVÁ, L.: Zákon č. 115/2000 Sb. – nástroj k odstraňování konfliktů mezi ochranou přírody a hospodařícími subjekty. Ochrana přírody 6/2009. Dostupné online na <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Pece-o-prirodu-a-krajinu/zakon-c-115-2000-sb.html>, stav k 10.4.2013.

Postih za nelegální lov velkých šelem

Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí obsahuje trestní zákoník (zákon č. 40/2009) v Hlavě VIII. Nelegální lov velkých šelem by se dal stíhat podle ustanovení §299 (Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami). Podle jeho odst. (2) bude odnětím svobody až na 3 léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty potrestán ten, kdo v rozporu s jiným právním předpisem (= zákonem o ochraně přírody a krajiny) usmrtí, zničí, poškodí, odejme z přírody, ..., sobě nebo jinému opatří jedince silně nebo kriticky ohroženého druhu živočicha nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhynutím. Dle odst. (3) bude odnětím svobody na 6 měsíců až 5 let, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty potrestán, spáchá-li pachatel takový čin a) jako člen organizované skupiny, b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch³, nebo c) způsobí-li takovým činem dlouhodobé nebo nevratné poškození populace volně žijícího živočicha. Dle odst. (4) bude odnětím svobody na 2 léta až 8 let pachatel potrestán a) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech, b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo c) způsobí-li takovým činem dlouhodobé nebo nevratné poškození místní populace nebo biotopu kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny.

S ohledem na to, že všechny tři druhy velkých šelem jsou zároveň zvěří, spáchal by pachatel jejich nelegálním lovem zároveň v jednočinném souběhu trestný čin pytláctví dle §304. Za ten by mohl být potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty. Kvalifikovaná skutková podstata umožňuje potrestání odnětím svobody na 6 měsíců až 5 let, peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty. Tak bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, b) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného větší prospěch, c) spáchá-li takový čin jako osoba, která má zvlášť uloženou povinnost chránit životní prostředí, d) spáchá-li takový čin zvlášť zavrženíhodným způsobem, hromadně účinným způsobem nebo v době hájení, nebo e) byl-li za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Zajímavé je zde ustanovení písm. c), tedy pachatel, který má zvlášť

³ K počítání škody/prospěchu/rozsahu/... §138 odst. (1) TZ *nikoli nepatrná* nejméně 5.000Kč; *nikoli malá* nejméně 25.000Kč; *větší* 50.000Kč; *značná* nejméně 500.000Kč; *velkého rozsahu* nejméně 5.000.000 Kč.

uloženou povinnost ve vztahu k životnímu prostředí. Je otázkou, zda by se kvalifikovaná skutková podstata automaticky aplikovala na myslivce, a to, bohužel, zejména v souvislosti s praxí (viz níže).

Ve vztahu ke třem druhům velkých šelem nebyly za dobu trvání samostatné České republiky zaznamenány delikty, který by dospěly k projednávání před soudem. Tím ovšem není míněno, že by se takové delikty nenastávaly. Roku 2009 byly v korytě řeky Ostravice u Frýdlantu nalezeny v plastovém pytlí odložené zbytky medvědího kadaveru.⁴ Případ nebyl nikdy došetřen. O nelegálním lovu vlků, zejména v oblasti Beskyd, se polooficiálně hovoří téměř dvacet let.⁵ Není ale znám skutečně šetřený případ. Nelegální lov rysů byl prokázán pozoruhodným způsobem; vědecký tým potřeboval pro kranio-metrické šetření (měření rozměrů lebek) získat lebky rysů v dostatečném počtu pro vytvoření reprezentativního vzorku. Po sdělení, že budou akceptovány také lebky nelegálně ulovených rysů, sešlo se jich záhy více než 50. Zoologové Petr Koubek a Jaroslav Červený pak na základě anonymního dotazníkového výzkumu, kterého se účastnili myslivci z oblastí, ve kterých se v Čechách vyskytuje rys, zjišťovali, jaký je postoj profesionálních myslivců k přítomnosti rysa v honitbách, zda znají případy nelegálního lovu rysa a zda někdy sami rysa ulovili. Takřka 10% z oslovených 204 myslivců se přiznalo k tomu, že rysa střelili, z toho 1,5% přiznalo, že vícerokrát než jednou. Zjištěný fakt byl publikován v časopise Myslivost.⁶ Je pozoruhodné a vlastně smutné, že nikdo neprojevil dostatek vůle případ vyšetřit a eventuálně řešit soudní cestou.

⁴ Více viz například <http://www.selmy.cz/tiskove-zpravy/pytlak-v-beskydech-zabil-medveda/>, stav k 10.4.2013.

⁵ Více viz například <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/v-souziti-s-divokym-zviretem-jsem-se-stal-jemnejsim>, stav k 10.4.2013.

⁶ KOUBEK, P., ČERVENÝ, J., : Mají velké šelmy šanci přežít v našich honitbách? Myslivost 3/2003, Praha, dostupné online na <http://www.selmy.cz/clanky/maji-velke-selmy-sanci-prezit-v-nasich-honitbach/>, stav k 10.4.2013.

3.3 Slovensko

Ochrana velkých šelem je na Slovensku upravena v několika právních normách. Nejdůležitější z nich *zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 Z.z.* (dále zákon o ochraně přírody), který je zároveň normou, která na Slovensku implementuje Směrnici o stanovištích. Druhovou ochranou (chráněných rostlin, živočichů, nerostů a zkamenělin) se zabývá Druhá hlava zákona, konkrétně §§ 32-45. Prováděcí vyhláškou tohoto zákona je *vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 24/2003 Z.z.*

Jako velké šelmy – a zároveň zvěř – definuje medvěda, vlka a rysa (a také šakala obecného) Příloha 1 *zákona o poľovníctve, č. 274/2009 Z.z.*, (dále zákon o myslivosti), a také *vyhláška č. 344/2009 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o poľovníctve.*

Společenská hodnota

Zákon o ochraně přírody v §95 zavádí institut společenské hodnoty chráněných druhů. Tento institut nemá v českém právu obdobu, a proto se mu budu věnovat detailněji. Jedná se finanční hodnocení přiřazené každému jednotlivému druhu, které vyjadřuje zejména jeho biologickou, ekologickou a kulturní hodnotu, a určuje se s ohledem na jeho vzácnost, ohrožení a plnění mimoprodukčních funkcí. Uplatní se zejména pro posuzování závažnosti nedovoleného zacházení s danými druhy a při vyčíslení takto vzniklé újmy, a stanovení závažnosti činu při možném postihu. Samotné vyčíslení obsahuje v Příloze 6 vyhláška č. 24/2003 Z.z.. Hodnoty tam uvedené lze ovšem navýšit až o 300% v závislosti na stupni ohrožení druhu, stupni ochrany území, na kterém se vyskytuje, nebo jedná-li se o druhy vyskytující se v pouze v jedné nebo více izolovaných lokalitách.

Právní status velkých šelem na Slovensku

Status jednotlivých velkých šelem na základě zmocnění obsaženého v §33 zákona o ochraně přírody upraven v Příloze 6 vyhlášky č. 24/2003 Z.z. Podle ní **medvěd hnědý** (*Ursus arctos*) a **rys ostrovid** (*Lynx lynx*) jsou *chráněnými živočichy evropského významu*. Jedná se druhy celoročně chráněné na celém území SR dle §35 zákona o ochraně přírody. To znamená, že je zakázáno je a) úmyslně chytat či lovit v jeho přirozeném areálu v přírodě, b) úmyslně

rušit zejména v období rozmnožování, výchovy mláďat, zimního spánku nebo migrace, d) ničit místa jeho rozmnožování či odpočinku, e) mezidruhově křížit a f) držet, přepravovat, prodávat, vyměňovat či nabízet k prodeji nebo výměně. §36 zakazuje při odchytu a usmrcování chráněného živočicha používat a) metody a prostředky, které mohou způsobit místní vymizení nebo ohrožení populací druhu. Vyhláška obsahuje celý seznam zakázaných prostředků. Zároveň se jedná o tzv. *určené druhy* a za škody jimi způsobené odpovídá stát (viz níže). Společenská hodnota obou druhů je stanovena na 2.655,51€. Oba druhy jsou rovněž uvedeny v Příloze 1 zákona o myslivosti jako lovná zvěř srstnatá.

Vlk (*Canis lupus*) je vybraným druhem, který není chráněným živočichem (v podmínkách Slovenska se s ohledem na vyjednanou výjimku z Přílohy IV Směrnice o stanovištích nejedná o druh, který vyžaduje přísnou ochranu), ale jsou pro něj stanoveny zvláštní podmínky ochrany ve smyslu §37 zákona o ochraně přírody; a to v Příloze č. 9 vyhlášky č. 24/2003 Z.z. Vlka je podle ní zakázáno chytat, zraňovat, usmrcovat a ničit jeho obydlí, zejména brlohy s mláďaty, a to celoročně na území NP Slovenský kras a území, které se geograficky shoduje s územím CHKO Kysuca, a od 16. ledna do 31. října na celém Slovensku. Zrcadlově je dle §71 odst. (1) písm. a) čísla 6. vyhlášky č. 344/2009 Z.z. je vlk lovnou zvěří s časem lovu od 1. listopadu do 15. ledna na celém Slovensku s výjimkou výše zmíněných dvou oblastí. Zákon o myslivosti na vlka pamatuje v několika ustanoveních, například stran mechanismu stanovení ročních kvót na lov, které navrhuje pro danou oblast poradní sbor krajského lesního úřadu (§18 odst. (4) písm. e)) a na základě návrhů stanovuje Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka (§57 písm. m)). Pro loveckou sezónu 2013/2013 byla tato kvóta určena na 130 zvířat.⁷ Legální lov vlka na Slovensku dlouhodobě kritizují ochránářské organizace v České republice, s ohledem na to, že omezuje možnosti jejich přirozeného šíření do České republiky.⁸ Slovenskou praxi napadlo v srpnu 2011 a opětovně v prosinci 2012⁹ stížností Evropské komisi Hnutí DUHA. Důvodem bylo údajné porušení Směrnice o stanovištích. V současné době (duben 2013) není zatím postoj Komise znám.

⁷ Dokument Ministerstva ke stažení na <http://www.mpsr.sk/index.php?navID=799&navID2=799&sID=37&id=6888>, stav k 10.4.2013.

⁸ Viz například <http://www.selmy.cz/clanky/lov-vlku-na-slovensku-zacina-omezuje-jejich-sireni-do-ceska/>, stav k 10.4.2013.

⁹ Plný text stížnosti k dispozici online na <http://www.selmy.cz/ohrozeni/lov-selem-na-slovensku/stiznost-lov-vlku-evropska-komise/doplneni-stiznosti-evropske-komisi-v-r-2012-lov-vlka-na-slovensku/>, stav k 10.4.2013.

Výjimky

Mechanismus výjimek z ochrany chráněných živočichů (s ohledem na předmět předkládané práce se soustředím na lov medvěda a rysa) stanovuje §40 zákona o ochraně přírody. Výjimku z ochrany medvěda a rysa může povolit pouze Ministerstvo životního prostředí SR (žádost posuzuje v součinnosti se Štátnou ochranou přírody) a to předem a písemně, v odůvodněných případech a jen pokud neexistuje jiná alternativa a výjimka neohrozí zachování populace. Výjimky se udělují a) z důvodů ochrany dotyčných druhů nebo jejich biotopů, b) z důvodu předcházení závažných škod na úrodě, hospodářských zvířatech, lesích a jiných typech majetku, c) v zájmu zdraví a bezpečnosti obyvatel, bezpečnosti státu nebo jiných důležitých veřejných zájmů výrazně převažujících nad zájmem ochrany přírody a krajiny, včetně sociálních a ekonomických důvodů s příznivými důsledky pro životní prostředí, d) pro účely výzkumu a vzdělávání, navrácení druhu do jeho biotopu a držbu nebo chov v lidské péči, které jsou nutné pro tyto účely.

Ze samotné formulace je patrné, že se podobně jako v případě českého zákona jedná o takřka doslovnou transpozici čl. 16 Směrnice o stanovištích. Nad rámec důvodů dle čl. 16 přibývá, podle mého názoru poněkud úsměvně, bezpečnost státu.

V praxi se mluví o výjimkách regulačních (kdy důvodem je udržování stavu na přijatelné úrovni) a výjimkách ochranných (kdy důvodem je ochrana života a zdraví občanů a jejich majetku). Zatímco regulační odstřel se provádí víceméně plošně, odstřel ochranný se obvykle povoluje až jednotlivě, na konkrétního problémového jedince (například medvěda, který se zdržuje v blízkosti lidí kvůli potravě, protože vybírá popelnice, ...). O výjimky k plošnému regulačnímu odstřelu žádají obvykle správci loveckých revírů. Jedná se o plánovaný zásah do populace na základě evidovaných škod způsobených medvědem za předcházející rok na hospodářských plodinách, zvířatech, včelstvech, lovné zvěři a zdraví člověka za předchozí rok¹⁰, kdy účelem je kompenzovat přirozený přírůstek populace (tedy cca 10% populace).¹¹

¹⁰ ANTAL, V.: Téma mesiaca: Medveď. In Lesník 6/2009, p. 4.

¹¹ KASSA, M. 2003. Systém manažmentu medveďa hnedého na Slovensku. In Zborník referátov z odbornej konferencie „Komplexné riešenie problému synantropných medveďov (Ursus arctos)“. Sloboda zvierat, Bratislava 2003, s. 17-25.

O množství a realizaci výjimek na odstřel medvěda hnědého je možné udělat si představu na základě oficiální statistiky MŽP SR. Podle ní byl mezi rokem 2000 a 2009 na Slovensku legálně proveden odstřel celkem 272 medvědů.¹²

Tabulka č.1: Odstřel medvědů v SR na základě výjimek, roky 2000-2009

	požadovaný	povolený	realizovaný
regulační	1141	649	246
ochranný	90	72	26

Z tabulky plyne, že z celkového počtu připadá zhruba 90% na odstřel regulační a 10% na odstřel ochranný. Průměrně bývá ročně odstřeleno 27 medvědů.

Ohledně výjimek k odstřelu medvědů a jejich faktické realizace se na Slovensku vede dlouhodobá debata, které se účastní na jedné straně ochránářská sdružení, protestující proti přílišnému využívání výjimek, jakož i proti vydávání výjimek k regulačními odstřelu obecně, a na straně druhé myslivci a uživatelé honiteb, kterým vadí zejména omezení, kterými je lov podmíněn, například omezení lovu na období od 1. června do 15. prosince, na medvědy do hmotnosti 100kg nebo zákaz používání újedí obsahujících maso.¹³

Postup pro výjimky z ochrany vlka mimo stanovenou dobu lovu stanovuje §57 zákona o myslivosti. Institucí, která povoluje výjimku, je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Důvodem pro povolení výjimky je dle § 57 odst. 1 (vybírám ustanovení použitelná pro vlka; §57 upravuje i jiná zvířata) a) ochrana veřejného zdraví a bezpečnosti, c) prevence závažných škod na hospodářských zvířatech, d) ochrana živočišstva, e) za účelem výzkumu a vzdělávání, navrácení druhu do jeho biotopu a držbu nebo chov v lidské péči, které jsou nutné pro tyto účely. Dle sdělení Mgr. Michala Adamce ze Štátnej ochrany prírody SR nebyla dosud taková výjimka udělena, a to ani k ochrannému odstřelu dle písm. a), protože s ohledem na množství vlků odstřílených během obvyklé doby lovu nebylo její vydání zapotřebí.

¹² Celá tabulka s počty pro jednotlivé roky k dispozici online na <http://www.minzp.sk/informacie/tlacovy-servis/tlacove-spravy/povolovanie-ochranneho-odstredu-medveda-hnedeho.html>, stav ku 10.4.2013.

¹³ Blíže viz například <http://www.medvede.sk/?action=lovaochrana>, stav k 10.4.2013.

Je nutné podotknout, že na Slovensku zatím chybí plán managementu velkých šelem. V současnosti (2007-2015) probíhá projekt ŠOP SR *Výskum a monitoring populácií veľkých šeliem a mačky divokej na Slovensku*¹⁴, přičemž jedním z jeho cílů je také shromáždění dostatečného množství údajů pro stanovení plánu managementu jednotlivých druhů velkých šelem a kočky divoké. Na jeho konkrétní podobu si však bude nutné ještě minimálně dva roky počkat.

Kompenzace škod způsobených velkými šelmami

Podobně jako v České republice, i na Slovensku existuje institut náhrady škody způsobené některými druhy živočichů (tzv. „určenými živočichy“). V §39 vyhlášky č. 24/2003 Z.z. uvedený seznam určených živočichů zahrnuje i všechny tři velké šelmy. Institut je upraven v Osmé části (*Náhrada škody spôsobená živočíchmi*; §97-§102) zákona o ochraně životního prostředí, není tedy jako v ČR řešen zvláštním zákonem.

Dle §98 odst. (1) zákona stát zodpovídá za škodu způsobenou na a) životě a zdraví, b) vybraných hospodářských zvířatech (kůň, osel, jejich kříženci, dobytek, ovce, koza, domácí prase), c) pastýřských psech, d) chovaných rybách, e) včelstvech, f) nesklizených plodinách (náhrada nepřísluší u plodin, které nebyly sklizeny v termínu v daném území obvyklém, leda by k tomu existoval závažný důvod) g) lesních porostech a h) lovné zvěři spárkaté v oblastech s celoroční ochranou určených živočichů.

Škodu na životě a zdraví ohlašuje poškozený nebo pozůstalá osoba do 5 dní od okamžiku jejího zjištění. Škodu na majetku hlásí poškozený do 48 hodin (5 dní v případě, že se jedná o pozůstalého) od zjištění škody. V obou případech tak činí u obvodního úřadu životního prostředí.

Nárok na náhradu škody na zdraví či životě může poškozený uplatnit do 2 let od vzniku škody, u škody na majetku pak do 1 měsíce od okamžiku, kdy se o škodě dozvěděl, nejdéle však do 6 měsíců od dne vzniku škody. Písemná žádost musí být podložena doklady a podklady o skutkových okolnostech události (detaily stanoví §40 vyhlášky č. 24/2003 Z.z., jedná se např. o lékařské zprávy, popis příčin vzniku škody, označení domnělého škůdce co do druhu, popis opatření, která poškozený učinil, aby vzniku škody zabránil, atd.). Příslušný

¹⁴ Blíže viz http://www.sopsr.sk/selmy/sk/realizacia_aktivit.php, stav k 10.4.2013.

úřad pak do 3 dnů provede šetření na místě, při kterém zajistí důkazy. Způsobil-li škodu opravdu určený živočich, jsou-li splněny zákonné podmínky a nejsou-li pochybnosti o rozsahu požadované náhrady, vyplatí příslušný orgán ochrany přírody náhradu škody do 4 měsíců a to způsobem, který si určí poškozený. U škody na majetku se hradí pouze skutečná škoda, nikoli tedy ušlý zisk.

Podmínkou vyplacení náhrady škody na hospodářských zvířatech je existence preventivních opatření, tj. aby v čase rozhodné události byla pod dohledem fyzické osoby nebo pastýřského psa, nebo byla umístěna v uzavřeném objektu či elektrickém ohradníku. Důraz na prevenci vzniku škody je obecný a netýká se jen předcházení škodám hospodářským. Ministerstvo životního prostředí SR v minulosti z prostředků evropských grantů vyplácelo finanční pomoc například na informační tabule v místech, kde je pravděpodobné setkání se šelmou, na elektrické ohradníky či osvětové kampaně, jejichž cílem bylo informovat veřejnost například o doporučeném postupu při setkání s medvědem¹⁵.

Postih za nelegální lov velkých šelem

Kromě toho, že na Slovensku zákon o myslivosti umožňuje legální lov vlka (a na výjimku i lov ostatních velkých šelem), dochází zároveň také k lovu ilegálnímu. Podle sdělení Mgr. Adamce k němu však nejsou k dispozici oficiální statistiky šetřených případů, a to ani v podobě kvalifikovaných odhadů.

Slovenský Trestný zákon v Šesté hlavě, Druhém díle (*Trestné činy proti životnému prostrediu*) obsahuje §305 (*Porušovanie ochrany rastlín a živočíchov*). Z něj pro nelegální lov velkých šelem připadají v úvahu tato ustanovení: v odstavci (1) b) kdo usmrtí, zraní, chytí nebo přemístí chráněného živočicha; d) ohrozí chráněný živočišný druh, bude potrestán odnětím svobody až na 2 roky. Kvalifikovaná skutková podstata umožňuje potrestat pachatele odnětím svobody na 1 rok až 5 let, spáchal-li trestný čin ve značném rozsahu¹⁶ nebo v úmyslu získat značný majetkový prospěch, respektive odnětím svobody na 3 až 8 let, spáchal-li trestný čin jako člen nebezpečné skupiny nebo ve velkém rozsahu. §126 odst. (2) pak při

¹⁵ Viz například <http://www.minzp.sk/sluzby/poradna/stretnutia-medvedom.html>, stav k 10.4.2013

¹⁶ K počítání škody/prospěchu/rozsahu/... §125 TZ SR: škoda malá = 266€, větší nejméně 2.660€, značná nejméně 26.660€, velkého rozsahu nejméně 133.300€.

určování škody při trestných činech proti životnímu prostředí odkazuje na společenskou hodnotu určenou v Příloze 6 Vyhlášky č. 24/2003 Z.z. S ohledem na to, že vlk je jen částečně chráněným živočichem a všechny tři velké šelmy jsou zároveň lovnou zvěří, dalo by se uvažovat i o trestném činu pytláctví dle §310, spáchaném v jednočinném souběhu. §310 odst. (5) zná jako nejpřísnější potrestání uložení trestu odnětí svobody 4 až 10 let, spáchá-li pachatel čin ve velkém rozsahu.

3.4 Německo

3.4.1 Úprava na úrovni Spolku

S ohledem na federativní povahu státního zřízení Spolkové republiky Německo je při analýze právní ochrany sledovaných druhů živočichů třeba činit tak paralelně na celostátní (spolkové) úrovni a na úrovni jednotlivých států (s ohledem na geografickou polohu a rozšíření velkých šelem v Německu jsem vybral spolkové země Sasko a Bavorsko).

Co se týče rozdělení legislativní kompetence v oblasti ochrany přírody a krajiny, článek 74 odst. 1 bod 29 Základního zákona (*Grundgesetz*; dále GG) ji stanovuje jako dělenou (*konkurrierend*). To při zohlednění čl. 72 odst. 1 GG znamená, že spolkové země mohou v dané oblasti vydávat vlastní legislativu pouze tehdy, pokud danou oblast neupravuje zákon na spolkové úrovni. Podle čl. 72 odst. 3 GG mohou ovšem spolkové země v oblasti ochrany přírody a krajiny vydávat zákony, ve kterých se od úpravy na spolkové úrovni odlišují – výjimky tvoří obecné zásady ochrany přírody, ochrana mořských přírodních zdrojů a pro tuto práci podstatná druhová ochrana (*Artenschutz*).

Na spolkové úrovni je primární normou Zákon o ochraně přírody a krajiny (*Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege*, obvykle neformálně nazývaný *Bundesnaturschutzgesetz*, dále BNatSchG). Druhovou ochranou se zabývá 5. kapitola, tedy §§ 37-55 BNatSchG.

Právní status velkých šelem v Německu

Třetí oddíl 5. kapitoly nazvaný Zvláštní druhová ochrana (*Besonderer Artenschutz*) dále konkrétněji rozpracovává ochranu volně žijících druhů živočichů. Zvláště chráněnými druhy se podle výkladového §7 odst. (2) bod 14. BNatSchG rozumějí zvířata uvedená v Příloze A Nařízení 338/97¹⁷ nebo Příloze IV Směrnice o stanovištích, přičemž medvěd, vlk i rys se nacházejí na obou těchto seznamech.

Podle §44 odst. (1) oddílu 2. BNatSchG se zakazuje v případě zvláště chráněných druhů (soustředím se na zákazy podstatné pro velké šelmy) zasahovat do jejich vývoje, chytat je, zraňovat, usmrcovat, odebírat z přírody, závažně rušit v čase rozmnožování, odchovu

¹⁷ Nařízení Rady (ES) č. 338/97ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi (Úř. věst. L 61, 3.3.1997).

mláďat, zimování a migrace; závažné rušení představuje takové rušení, kterým se zhoršuje stav místní populace daného druhu. V odst. (2) se zakazuje odebírat je z přírody do vlastnictví nebo zajetí a držet je v nich, v odst. (3) se dále zakazuje zasahovat do míst jejich rozmnožování a odpočinku, poškozovat je nebo je ničit. Z dikce ustanovení jasně plyne, že se opět jedná o transpozici čl. 12 Směrnice o stanovištích.

Výjimky

Obecné zákazy dle §44 prolamují výjimky uvedené v §45. S ohledem na předmět předložené práce se soustředím na odstavce (7), který se zabývá udělováním výjimek v jednotlivých případech (*Ausnahme im Einzelfall*), pod které se by se řadily výjimky k odchytu nebo odstřelu velkých šelem. Ty může udělit příslušný zemský úřad ochrany přírody a krajiny nebo jiný úřad, na který je tato kompetence v dané zemi převedena. Důvodem může být udělena 1. kvůli odvrácení závažných škod na zemědělské půdě, lesním hospodářství, rybníkářství, vodách nebo jiných zvláště závažných hospodářských škod, 2. z důvodu ochrany přirozeně se vyskytujících druhů zvířat a rostlin, 3. pro účely výzkumu, výuky, vzdělávání, reintrodukce a tomuto účelu sloužícímu chovu a rozmnožování, 4. kvůli ochraně lidského zdraví a veřejné bezpečnosti a také 5. z jiných naléhavých důvodů veřejného zájmu včetně důvodů sociální či ekonomické povahy. Výjimku smí dotyčný úřad schválit pouze za předpokladu, že neexistuje jiné proveditelné řešení a že udělením výjimky nebude ohrožen reprodukční stav populace dotčeného druhu. Z dikce ustanovení opět plyne, že se jedná o transpozici čl. 16 Směrnice o stanovištích.

Administrativní postup udělování výjimek je v Německu obecně velmi přísný. K udělení výjimky k odvrácení hospodářských škod je rozhodující, zda dané škody jsou *závažné* (*erhebliche wirtschaftliche Schäden*). Toto ustanovení se vykládá úzce a k udělení výjimky je třeba, aby způsobované škody ohrožovaly samu existenci dotčeného podnikání, například kdyby smečka vlků opakovanými útoky způsobila stádu dobytka takové ztráty, že by takto poškozovaný zemědělec byl donucen na chov dobytka rezignovat. Podle stejného kritéria by se posuzovala i škoda na zvěři. Něco podobného ovšem s ohledem na hustotu populace velkých šelem v Německu zatím nepřipadá v úvahu.¹⁸ Podobně je tomu i u výjimek

¹⁸ LÜDERS, S. & SCHMIDT, R.: Der Schutzstatus der Wölfe in Deutschland –Aktueller Stand und Perspektiven. NABU, 2009, s. 19.

vydáványch za účelem ochrany ostatních druhů nebo veřejné bezpečnosti. Pro vydávání výjimek je příznačné také přísné chápání zákazu udělování výjimek v případě ohrožení reprodukčního stavu. To souvisí s malými počty velkých šelem v Německu a rigidnějším výkladem ustanovení Směrnice o stanovištích.

Kompenzace škod způsobených velkými šelmami

Úprava náhrady škod způsobené velkými šelmami je v Německu ponechána na uvážení jednotlivých spolkových zemí. Ty mohou, ale zároveň nemusí, vypracovat zvláštní zákony nebo daný institut inkorporovat do zemských zákonů o ochraně přírody. Úpravou ve spolkových zemích Sasko a Bavorsko se zabývám níže.

Postih za nelegální lov velkých šelem

Protizákonné jednání spočívající v odchytu nebo lovu velkých šelem se dá podle německého práva postihovat vícero způsoby. Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí obsahuje samotný BNatSchG v kapitole 10, tedy §§ 69-73 (německé trestní právo není na rozdíl od českého založené na zásadě výlučnosti trestního zákona coby pramene trestního práva). Trestné činy spočívající v jednání proti §44 je možné dle §71 odstavce (1) odnětím svobody až na 5 let nebo pokutou; v případě, že tak jedná ze zvyku (*gewohnheitsmäßig*) nebo za účelem obživy (*gewerbsmäßig*), stanovuje zákon minimální hranici odnětí svobody na 3 měsíce (horní hranice 5 let zůstává). Spolkový trestní zákon (*Strafgesetzbuch*, dále StGB) obsahuje podobné ustanovení v §329 odst. (3) bod 6. (usmrcování nebo chytání jedinců zvláště chráněných druhů apod.), které je postižitelné pokutou nebo odnětím svobody až na 5 let; podmínkou ovšem je, aby k takovému konání došlo v oblasti ochrany přírody nebo národním parku. §330 (Zvláště závažný případ trestného činu proti životnímu prostředí) pak umožňuje potrestat odnětím svobody na 6 měsíců až 10 let takové konání, které by v případě ochrany přísně chráněných druhů živočichů spočívalo dle odst. (1) bodu 3. v konání poškozujícím dlouhodobý stav chráněného druhu.

3.4.2 Sasko

Spolková země Sasko a v ní užití postupy ochrany velkých šelem je zajímavá ze dvou důvodů. Prvním je úspěšný projekt repatriace vlka v regionu bývalého vojenského cvičiště Altengrabow v Lužici. V daném případě nešlo o reintrodukci ve smyslu vypouštění zvířat do volné přírody, ale o pouhé přísné dodržování ochrany vlka podle platného práva, spojené s informačními a dotačními kampaněmi v okolí bývalého cvičiště a v celém Sasku. Z původního jednoho potvrzeného páru v roce 2000 se tak v roce 2013 stala populace o celkem 20 potvrzených smečkách na území spolkových zemí Sasko, Braniborsko a Sasko-Anhaltsko a pozorovaných vlčích v Meklenbursku-Předním Pomořansku a Dolním Sasku. Jádrem populace nicméně stále zůstává v regionu Lužice.¹⁹ Druhým důvodem je pak geografická blízkost hranicím České republiky (jednu ze smeček němečtí ochránci přírody aktuálně (duben 2013) lokalizují na německo-české pomezí do oblasti Šluknovského výběžku).

Saský zákon o ochraně přírody (*Sächsisches Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege*; dále SächsNatSchG) je z hlediska předmětu předkládané práce zajímavý zejména jako právní norma, na jejímž základě dochází ke kompenzaci škod způsobovaných velkými šelmami. Po novele z roku 2008 zakotvil v §38 odst. (7) možnost vyplácení náhrad škod způsobených vlkem, medvědem nebo rysem. Odstavec se výslovně odkazuje na to, že dotyčné druhy jsou uvedeny ve Směrnici o stanovištích. Vyplácení náhrady je podmíněno jednak tím, že na tento účel jsou v rozpočtu země určeny peníze, a za druhé tím, že poškozený užil veškerých rozumných prostředků, aby vzniku škody předešel. To souvisí s dalšími dotačními programy saské vlády (která se snaží škodám spíše předcházet, než je zpětně kompenzovat), kdy se stát podílí na nákupu doporučených ochranných prostředků, jako jsou elektrické ploty, psi nebo opatření proti podhrabávání (*Untergrabschutz*). Do těchto dotačních programů se mohou přihlásit chovatelé, kteří obhospodařují pastevní pozemky v tzv. oblasti podpory (*Fördergebiet*), jejíž rozsah je každoročně rozšiřován.²⁰ Konkrétní postup vyhodnocování a vyplácení nahrazovaných škod probíhá podobně jako v České republice –

¹⁹ Mapa výskytu vlků v Německu viz <http://www.wolfsregion-lausitz.de/verbreitung/verbreitung-in-deutschland>, stav k 10.4.2013.

²⁰ Přesný rozsah oblasti k dispozici online na http://www.wolfsregion-lausitz.de/images/stories/frdergebietskulisse_neu_20110609.jpg, stav k 10.4.2013.

žadatel je povinen škodu nahlásit do 24 hodin a stržený kus nebo kusy neuklízet před příjezdem osoby, která odborně posoudí situaci a vypracuje znalecký posudek, který je přiložen k žádosti o náhradu. Podstatné jsou zejména dvě okolnosti – existence rozumných opatření k předejití škody a fakt, že škodu způsobil vlk (potažmo jiná velká šelma). Pro účely vyplacení náhrady stačí, že vlk není jako původce škody vyloučen (nahrazují se i škody, kdy není možné jednoznačně rozlišit, zda původcem škody byl vlk nebo pes).

Podle sdělení Berndta Dankerta ze saského Ministerstva životního prostředí a zemědělství dochází během posledních 10 let k vyplacení náhrad v rozsahu zhruba 4.500€ ročně. S ohledem na to, že v Sasku se nevyskytuje medvěd ani rys, jde 100% vyplacených náhrad na škody způsobené vlkem. Vyplacení náhrad bylo v roce 2010 podrobena přezkumu Evropské Komise, kvůli podezření na možné zvýhodnění chovatelů vůči ostatním zemědělcům v Unii. Komise nakonec umožnila Sasku nadále vyplácet kompenzace s tím, že program byl upraven a bude do roku 2013 zahrnut do obecné výjimky *de minimis*, nesmí tedy překročit celkový objem 200.000€ vyplacených během tří let a zároveň 7.000€ na jednoho chovatele. Po uplynutí této doby bude Sasko muset znovu žádat o povolení kompenzace vyplácet.²¹

Saský stát rovněž zřídil *Kontaktbüro Wolfsregion Lausitz*, které slouží jako styčné místo pro veřejnost. Mezi jeho hlavní úkoly patří práce s veřejností (přednášky, zejména v oblastech, kde se vlci vyskytují nově, poskytování informací o stavu vlčí populace, možnostech dotací či náhrad a souvisejících tématech, ...). Kromě toho jsou také v každém z okresů (*Landkreis*) spolkové země Sasko alespoň dva úředníci zvláště vyškoleni k úkolům, které vyžaduje přítomnost vlků v krajině – v rámci obvyklých povinností jim přísluší práce v terénu při posuzování škod způsobených vlkem nebo při evidenci uhynulých jedinců.

K udělení výjimek dle §45 odst. (7) BNatSchG zatím v Sasku došlo dle sdělení pana Dankerta jen v několika málo případech. Dvakrát došlo k odchycení vlka, který nebyl schopen se o sebe ve volné přírodě postarat (slepá vlčice a nemocný vlk; výsledně došlo k jejich utracení) a jednou k odchytu vlka zraněného při srážce s automobilem (ten byl po vyléčení vypuštěn zpět do volné přírody). Výjimky k odstřelu nebyly dosud uděleny nikdy.

²¹ Více viz http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-187_en.htm?locale=en, stav k 10.4.2013.

Co se postihu nelegálního lovu velkých šelem týče, byly v Sasku dle sdělení pana Dankerta dosud zaznamenány dva případy nelegálního lovu střelnou zbraní a jeden případ úmyslného přejetí vlka na lesní cestě. Všechny byly výsledně státním zastupitelstvím zastaveny pro nedostatek důkazů.

3.4.3 Bavorsko

Nový bavorský zákon o ochraně přírody (*Bayerisches Naturschutzgesetz*, dále BayNatSchG) podobně jako jeho předchůdce, původní zákon z roku 1973, žádná konkrétní ustanovení o kompenzaci škod způsobených velkými šelmami neobsahuje. Podle informací na stránkách bavorského Zemského úřadu pro zemědělství (*Landesanstalt für Landwirtschaft*) neexistuje ani žádná obecná právní norma na bázi Směrnice, která by problematiku náhrad škod upravovala. Návrat velkých šelem (na území Bavorska se zatím ve větší míře vyskytuje pouze rys) je nicméně pečlivě sledován příslušnými ministerstvy – Ministerstvem pro výživu, zemědělství a lesnictví a Ministerstvem pro životní prostředí a zdraví, a v případě potřeby bude nebo budou příslušné Směrnice vypracovány.²² Bavorsko spolufinancuje nebo vede informační kampaně pro veřejnost i zemědělce²³ a skrze operační programy dotuje až do výše 50% pořízení ochranných opatření (*Schutzmaßnahmen*) na bázi elektrických ohradníků, fáboremých plotů atp. Oblast, jejíž obyvatelé mohou žádat o tyto dotace, však nepokrývá celou rozlohu spolkové země, ale pouze oblasti s prokázanou přítomností rysa a předpokládanou možností přítomnosti vlka.²⁴ Škody způsobené velkými šelmami jsou vypláceny ze speciálně zřízeného Vyrovnávacího fondu „Velké šelmy“ (*Ausgleichsfonds Große Beutegreifer*), do nějž peníze plynou z bavorského Fondu ochrany životního prostředí (*Bayerische Naturschutzfond*)²⁵, zřízeného dle §50 BayNatSchG.

²² <http://www.lfl.bayern.de/itz/herdenschutz/36973/index.php>, stav k 10.4.2013.

²³ <http://www.lfl.bayern.de/itz/herdenschutz/37490/index.php>, stav k 10.4.2013.

²⁴ Detailní mapa oblasti k dispozici online na http://www.lfl.bayern.de/itz/herdenschutz/36973/linkurl_0_4_0_0.pdf, stav k 10.4.2013.

²⁵ Fond byl zřízen v roce 1983 podle původního zákona o ochraně přírody z roku 1973 (původní §50 byl zachován včetně čísla). Základní majetek fondu dnes činí 15,5 milionu €. Z fondu lze čerpat dotace k účelům souvisejícím s ochranou přírody podle příslušných dotačních programů, jako je například podpora opatření k ochraně, péči a rozvoji přírody a krajiny; podpora vytváření systému chráněných biotopů. Více viz <http://www.naturschutzfonds.bayern.de/stiftung/>, stav k 10.4.2013.

3.5 Polsko

Ochrana velkých šelem je v Polsku upravena zejména v zákoně o ochraně přírody (*Ustawa z 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody*; dále zákon o ochraně přírody)²⁶ a nařízení ministra životního prostředí o volně žijících chráněných druzích živočichů (*Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną*; dále nařízení ministra o chráněných druzích živočichů²⁷).

Právní status velkých šelem v Polsku

Článek²⁸ 49 zákona o ochraně přírody zmocňuje ministra životního prostředí určit nařízením chráněné druhy; tímto nařízením je nařízení ministra o chráněných druzích živočichů, podle jehož Přílohy 1 jsou **medvěd, vlk** i **rys** v Polsku *přísně chráněnými druhy*. Ty je v příslušných číslech odstavce (1) článku 52 zákona o ochraně přírody zakázáno (vybírám zákazy podstatné pro velké šelmy): 1) úmyslně zabít, 2) zraňovat a lovit; 4) přepravovat, 5) chovat, 6) chytat, držet, preparovat, 7) ničit lokality nebo místa odpočinku, rozmnožování, výchovy mláďat, odpočinku, migrace nebo krmení, 8) ničit, odstraňovat či poškozovat jejich doupata a úkryty, zimoviště, 9) bránit jim v přístupu k takovým místům, 10) prodávat je nebo nabízet k prodeji, výměně, darování či transportu za takovým účelem, 11) dovážet ze zahraničí nebo je tam vyvážet, 12) úmyslně plašit nebo rušit, 14) fotografovat, filmovat či pozorovat, pokud by taková činnost způsobila rušení. Toto ustanovení je opět transpozicí čl. 12 směrnice o stanovištích, s tím, že je detailnější a konkrétněji se vyjadřuje například k fotografování a filmování jedinců chráněných druhů, tedy že připouští, že by mohlo působit jako rušivý faktor a za takových okolností jej zapovídá. Odstavec (2) článku 52 umožňuje postup porušující zákazy odstavce (1) téhož článku pod podmínkou, že neexistuje jiné řešení a udělení výjimky nebude mít negativní vliv na stav chráněného živočicha v těchto výslovných situacích (vybírám výjimky podstatné pro velké šelmy): 3) odchyt v urbánních oblastech osobou zmocněnou ředitelem příslušného regionálního úřadu ochrany životního prostředí (*regionalny dyrektor ochrony środowiska*) z důvodu přemístění na obvyklé místo

²⁶ Ke stažení na <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040920880>, stav k 10.4.2013.

²⁷ Ke stažení na <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20042202237>, stav k 10.4.2013.

²⁸ Z hlediska polské právní terminologie se zákony (*ustawy*) dělí na články (*artykuły*).

výskytu, 4) odchyt zvířat zraněných nebo zesláblých z důvodu jejich přemístění do záchranných stanic, 5) k odvrácení závažných škod na úrodě, dobytku, lesích, rybách, vodě nebo jiných druzích majetku na základě výjimky dle čl. 56 (viz níže). Většina těchto ustanovení je ještě jednou zopakována v §§ 7-9 nařízení ministra o chráněných druzích živočichů. Ustanovení čl. 52 odst. (2) připomíná poslední část ustanovení §50 odst. (3) českého zákona o ochraně přírody, s tím, že je výrazně podrobnější a předjímá konkrétněji možné situace, během kterých by se lpění na zákazech dle čl. 52 odst. (1) mohlo projevit jako kontraproduktivní.

Podle čl. 60 odst. (3) číslo 2) a (4) zákona o ochraně přírody §10 a Přílohy 5 nařízení ministra o chráněných druzích živočichů může ředitel příslušného regionálního úřadu ochrany ŽP vytyčit ochranné pásmo (*stref ochrony*) v okolí úkrytu, respektive místa, kde přicházejí na svět mláďata. Do ochranné zóny je zakázán přístup všem, s výjimkou vlastníka, správce pásma a pro ně pracujících osob. V případě vlka a se jedná o ochrannou zónu v okolí 500m od nory v období od 1. dubna do 31. srpna, v případě medvěda o 500m v okolí brlohu od 1. listopadu do 30. dubna. Konkrétní zkušenosti s používáním tohoto nástroje, který s ohledem na jeho charakter nelze zaměňovat za institut přechodně chráněné plochy (dle §13 odst. 1 českého zákona o ochraně přírody a krajiny), se mi bohužel nepodařilo získat.

Výjimky²⁹

Kromě umožnění postupu odchylnému od zákazů stanovených v čl. 52 odst. (1) v odst. (2) téhož článku (viz výše) obsahuje zákon i obvyklou úpravu výjimek, a to v čl. 56. Podle jeho odst. (4) lze výjimku ze zákazů u zvláště chráněných druhů živočichů lze povolit, pouze pokud neexistuje alternativní řešení a pokud povolovaná činnost neovlivní stav druhu z hlediska ochrany, a to z těchto důvodů (vybírám důvody aplikovatelné na velké šelmy): 1) v zájmu ochrany planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a volně rostoucích hub a ochrany přírodních stanovišť, nebo 2) v zájmu prevence závažných škod na úrodě, hospodářských zvířatech, lesích, rybolovu, vodách a ostatních typech majetku, nebo 3) v zájmu veřejného zdraví nebo bezpečnosti, nebo 4) je-li nezbytná pro účely vědeckého

²⁹ Z hlediska polské právní terminologie se nepoužívá pojem výjimka, ale povolení (*zezwozenie*). S ohledem na terminologii používanou v českém právním prostředí a také v zájmu zachování jednotné terminologie v rámci předkládané práce budu používat slovo výjimka.

výzkumu nebo vzdělávání, opětovného osídlení určitého území populací druhu a chovu nezbytného pro tyto účely. Výjimky ze zákazů uvedených ve čl. 52 odst. (1) povoluje v případě zvláště chráněných druhů dle povahy výjimky generální ředitel ochrany životního prostředí (*Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska*). Jedná se o usmrcování, dovoz ze zahraničí nebo vývoz do zahraničí a vypouštění do volné přírody. Regionální ředitel ochrany životního prostředí (*Regionalny dyrektor ochrony środowiska*) povoluje ostatní zákazy dle čl. 52 odst. (1). Ministerstvo životního prostředí výjimky dle čl. 52 odst. (1) povoluje tehdy, pokud by k realizaci výjimek mělo dojít na území národních parků, a to po konzultaci s ředitelem příslušného národního parku. Toto ustanovení transponuje čl. 16 Směrnice o Stanovištích, s tím, že jej opět, jak tomu v polském zákoně o ochraně přírody obvyklé, rozvádí a konkretizuje, například stran určení orgánů schvalujících výjimky.

Tabulka č. 2: Povolené výjimky v letech 2009-2012³⁰

	odvracení škod	výzkum	Ochrana jiných druhů	jiný důvod
vlk	3	3	1	1
rys		5		
medvěd		1		1

Výjimek je v Polsku udělováno relativně málo, z tabulky však bohužel nevyplývá, zda byly skutečně realizovány a vedly k úlovku či odchytu. Relativně vysoký počet výjimek pro výzkum (zejména v případě rysa) působí poněkud zarážejícím dojmem; je otázkou, zda je vhodné provádět výzkum v malých a nestabilních populacích.

³⁰ Zdroj: stránky Generálního ředitelství ochrany přírody (Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska) http://bip.gdos.gov.pl/doc/ftp/2012/Lidia_Sternik.pdf, stav k 10.4.2013.

Kompensace škod způsobených velkými šelmami

Úpravu náhrady škod způsobených chráněnými druhy živočichů (*szkody wyrządzone przez gatunki zwierząt*) v Polsku obsahuje zákon o ochraně přírody, na rozdíl od České republiky tedy není řešena v samostatném zákoně. Článek 126 určuje druhy, u kterých stát kompenzuje způsobené škody, jedná se o tři velké šelmy (a zubra a bobra). U vlka a rysa stát kompenzuje škody na hospodářských zvířatech, u medvěda kromě toho také na včelínech a plodinách. Pojem „hospodářská zvířata“ je přesně vymezen v zákoně o organizaci chovu a využívání hospodářských zvířat z roku 2007. Jedná se o koňovité včetně oslů, skot včetně buvolů, prasata, ovce, kozy, drůbež, jelenovité, kožešinová zvířata a včely.

Náhrada škody nezahrnuje ušlý zisk; hradí se tedy pouze reálná škoda. Ohledání, určení výšky škody a způsobu platby je v kompetenci příslušného úřadu ochrany přírody, respektive správy národního parku. S nimi mohou chovatelé a zemědělci spolupracovat na opatřeních, kterými by bylo škodám možno předcházet. Taková opatření mohou být úřadem ochrany přírody či národním parkem financována na základě soukromoprávních kontraktů. Náhrady škod nepřísluší těm, kteří 1) obhospodařují půdu vlastněnou státem, 2) a) na zemědělských plodinách, které nebyly sklizeny ani po 14 dnech od data, kdy sklizeň dotyčné plodiny v daném regionu skončila, nebo b) poškozený nesouhlasil s vybudováním zařízení nebo přijetím opatření na předcházení škodám navržených regionálním úřadem ochrany životního prostředí nebo správou národního parku, 3) rovněž nepřísluší za škody a) způsobené na majetku státu, b) škodu nepřekračující 100kg žita na hektar pozemku, b) na zemědělských pozemcích, které jsou obhospodařovány v rozporu s předpisy zemědělského práva, d) způsobené vlkem, medvědem nebo rysem na hospodářských zvířatech, které byly od západu do východu slunce ponechány bez zabezpečení. Přezkum na podnět žadatele (v případě, že náhrada není přiznána vůbec anebo v menším rozsahu) je v kompetenci soudu.

Poškozený je povinen ve vlastním zájmu ponechat vše na místě a neuklízet kadavery hospodářských zvířat do příjezdu příslušného znalce z oboru na místo šetření. Ve formuláři uvede druh poškozeného hospodářského zvířete a přidá jeho popis (pohlaví, stáří, ...). Žadatel doloží nárok na náhradu škody následujícími dokumenty: doklad o vlastnictví případně nájmu hospodářského zvířete, veterinární osvědčení zvířete a osvědčení o povoleném chovu. V případě uplatnění nároku na náhradu je velmi důležité doložit, že poškozený hospodářská zvířata před útokem šelem zabezpečil od západu do východu slunce.

Tabulka č. 3: Objem náhrad vyplacených za škody způsobené velkými šelmami v letech 2008-2011³¹

	2008	2009	2010	2011
vlk	131.234€	93.150€	91.700€	123.280€
rys	699€	348€	215€	412€
medvěd	20.332€	32.504€	66552€	35.547€

Objem vyplacených náhrad za období let 2008-2011 ukazuje, že největší množství kompenzovaných škod způsobených velkými šelmami bylo způsobeno vlkem. Pro úplnost je nutno sdělit, že objem náhrad vyplacených za škody způsobené bobrem dosáhl jen za rok 2011 2.625.540€, což je 16x více, než u všech velkých šelem dohromady.

Postih za nelegální lov velkých šelem

Polské trestní právo není založené na zásadě výlučnosti trestního zákona coby pramene trestního práva. Skutkové podstaty přestupků a trestných činů proti životnímu prostředí obsahuje zákon o ochraně životního prostředí v kapitole 11. Z hlediska postihování nelegálního lovu velkých šelem připadá v úvahu čl. 127a, podle nějž ten, kdo protizákonným způsobem nabude v držbu exempláře chráněných druhů v množství větším než malém tak, že by toto jednání měl za následek ovlivnění příznivého stavu druhu, bude potrestán odnětím svobody od 3 měsíců do 5 let. Dále jsou podstatná ustanovení čl. 181 odst. (1), (2) a (3) polského trestního zákona (*kodeks karny*). Podle nich je možné za úmyslné ničení nebo poškození živočichů podléhajících druhové ochraně bez ohledu na místo činu uložit trest až dvou let odnětí svobody. Pachateli, který by se takového konání dopustil ve značném rozsahu, hrozí trest odnětí svobody v délce od tří měsíců až do pěti let.

V Polsku byl zcela nedávno vynesena dosud nepravomocný (duben 2013) rozsudek ve věci nelegálního lovu vlků. Během komerčního lovu zastřelili dva lovci z Belgie v prosinci

³¹ Zdroj: stránky Generálního ředitelství ochrany přírody (Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska) http://bip.gdos.gov.pl/doc/ftp/2012/Lidia_Sternik.pdf, stav k 10.4.2013.

2011 dva vlky, shodou okolností v oblasti soustavy NATURA 2000 Uroczyska Puszczy Drawskiej v severozápadním Polsku. Pachatele uznal soud vinnými a odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání 3 měsíců s podmíněným odkladem na tři roky a zaplacení pokuty 20.000 zlotých (v aktuálním kurzu – duben 2013 – asi 126.000 Kč) a náhrady ve výši 8.000 zlotých (asi 50.400 Kč). S ohledem na to, že dotýčný rozsudek byl vynesena před krátkým časem, nepodařilo se mi dosud dohledat, na základě kterého ustanovení byli pachatelé odsouzeni (zda se jednalo o zastřelení velké šelmy, nebo mnohem flagrantnější a snáze dokazatelné porušení pravidel ochrany v rámci oblasti soustavy NATURA 2000.

ZÁVĚR:

Komparací právních úprav ochrany velkých šelem v jednotlivých státech shledávám, že rámcová Směrnice o stanovištích je ve všech zemích řádně transponována, i když pohled na její reálné uplatnění je nečekaně různý. Do aplikace Směrnice v praxi vstupuje faktor, který je velmi významný, a to síla tradice, kterou lze prostým včleněním Směrnice do právního systému jen nesnadno překonat. Dalším, celou záležitost komplikujícím faktorem, je to, že ochrana popisovaných druhů se často děje podle dvou právních norem, a to podle legislativy myslivecké a ochranné. To ve svých důsledcích vede k tomu, že například na Slovensku je péče o velké šelmy i jiné chráněné druhy v jistém smyslu ambivalentní, což vede společně s působením tradice ke dvoukolejnosti v praktickém přístupu a permanentně vedené debatě, jak o příslušných kompetencích tak i o jejich realizaci v praxi.

Při zpracování práce jsem narazil na potíže, které bylo možné očekávat. Polské normy jsou dostupné pouze v národním jazyce, kterému sice rozumím, přesný význam jsem ale musel vícekrát konzultovat. Konkrétní praktické postupy z jednotlivých zemí nebylo možné získat jinak, než přímou komunikací s orgány ochrany přírody. To se dařilo velmi nestejnou měrou. Spolupráci a její partnery řeším formou poděkování, které řadím za literární zdroje.

V samotném závěru považuji za nutné konstatovat, že ochrana velkých šelem a velkých savců vůbec se v praxi ukazuje být záležitostí, kterou nestačí řídit pouze centrálně například formou Směrnice, ale zároveň organizovat a v praxi prosazovat na úrovni jednotlivých regionů, zejména tam, kde místní populace, vázaná například na určitý biotop, zasahuje do více různých států. Pouze takto koncipovaná ochrana může podle mého názoru přinášet potřebné výsledky.

Prameny a literatura:

Právní normy (ve znění k 15.4.2013):

1. Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin
2. zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
3. vyhláška MŽP č. 395/1992, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody
4. zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti
5. zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených některými zvláště chráněnými živočichy
6. vyhláška MŽP č.360/2000 Sb., o stanovení způsobu výpočtu výše náhrady škody způsobené vybranými zvláště chráněnými živočichy na vymezených domestikovaných zvířatech, psech sloužících k jejich hlídání, rybách, včelstvech, včelařském zařízení, nesklizených polních plodinách a na lesních porostech
7. zákon č. 449/2001, o myslivosti
8. zákon č. 40/2009, trestní zákoník
9. zákon č. 543/2002 Z.z., o ochrane prírody a krajiny
10. vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 24/2003 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane prírody a krajiny
11. zákon č. 274/2009 Z.z., o poľovníctve
12. vyhláška č. 344/2009 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o poľovníctve
13. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland
14. Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Bundesnaturschutzgesetz - BNatSchG) vom 29. Juli 2009
15. Sächsisches Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege Vom (Sächsisches Naturschutzgesetz – SächsNatSchG) vom 3. Juli 2007

16. Gesetz über den Schutz der Natur, die Pflege der Landschaft und die Erholung in der freien Natur (Bayerisches Naturschutzgesetz - BayNatSchG) vom 23. Februar 2011
17. *Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*
18. **ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich**
19. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną*

Knihy:

20. ANDĚRA, M.: Svět zvířat II. Savci (2). Albatros, Praha 1999.
21. GASSNER, E. & HEUGEL, M.: Das Neue Naturschutzrecht, Verlag C.H.Beck, München 2010.
22. HRADEC, V.: Lexikon práva životního prostředí. Eurolex Bohemia, Praha 2005.
23. JOECKS, W. & MIEBACH, K.: Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band 4. C. H. Beck, München 2006.
24. GRUSZECKI K.: Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz (2. wydanie). ABC a Wolters Kluwer Business, Varšava 2010.
25. PRCHALOVÁ J.: Zákon o ochraně přírody a krajiny a NATURA 2000: úplné znění zákona s komentářem, judikaturou a prováděcími předpisy. Linde, Praha 2010.
26. ŠÁMAL P. a kol.: Trestní zákoník II. Komentář. C. H. Beck, Praha 2010.

Články v časopisech a sbornících:

27. HAVELKOVÁ, S.: K čemu slouží přechodně chráněná plocha? Ochrana přírody 5/2009. Dostupné online na <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Pravo-v-ochrane-prirody/k-cemu-slouzi-prechodne-chranena-plocha.html>, stav k 10.4.2013.

28. HELL, P. : Historické rozšírenie a populačná hustota vlka na Slovensku. In GYÖRGI, P. G. & PAČENOVSKÝ, S.: Vlky a rysi v oblasti slovensko-maďarských hraníc. WWF Maďarsko, Budapešť 2003.
29. KALÁŠ, M.: Rozšírenie medveďa hnedeého v severozápadnej časti Slovenska v minulosti a dnes. Ochrana prírody 1/2013, Praha 2013.
30. KOUBEK, P., ČERVENÝ, J., : Mají velké šelmy šanci přežít v našich honitbách? Myslivost 3/2003, Praha, dostupné online na <http://www.selmy.cz/clanky/maji-velke-selmy-sanci-prezit-v-nasich-honitbach/>, stav k 10.4.2013.
31. LÜDERS, S.-SCHMIDT, R.: Der Schutzstatus der Wölfe in Deutschland – Aktueller Stand und Perspektiven. NABU, 2009. Dostupné online na <http://www.lausitz-wolf.de/fileadmin/Vereinsunterlagen/Rechtsgutachten-Wolf-NABU-08-09-09.pdf> , stav k 10.4.2013.
32. OKARMA, H.; DOVHANYCH, Y.; FINDO, S.; IONESCU, O.; KOUBEK, P.; SZEMETHY, L.: Status of carnivores in the Carpathian ecoregion. Carpathian Ecoregion Initiative, 2000. Dostupné online na http://www1.nina.no/lcie_new/pdf/635012245140517288_Okarma%20WWF%20Status%20of%20LCs%20in%20Carpathians.pdf, stav k 10.4.2013.
33. RADECKI, E.: Nový polský zákon o ochraně přírody. České právo životního prostředí č.1/2006 (17).
34. RIGG, R.: Početnosť, odstrel a ochrana vlka dravého (*Canis lupus*) v slovenských Karpatoch – priveľa či málo? s. 200-213. In ADAMEC, M., URBAN, P. & ADAMCOVÁ, M. (eds.): Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VIII. Zborník referátov z konferencie (Zvolen 12. – 13. 10. 2007). Štátna ochrana prírody SR Banská Bystrica, 2007, dostupné online na http://www.sopsr.sk/cinnost/konferencie/docs/zbornik_vocs_2007.pdf, stav k 10.4.2013.
35. TOMÁŠKOVÁ, L.: Zákon č. 115/2000 Sb. – nástroj k odstraňování konfliktů mezi ochranou přírody a hospodařícími subjekty. Ochrana přírody 6/2009. Dostupné online na <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Pece-o-prirodu-a-krajinu/zakon-c-115-2000-sb.html>, stav k 10.4.2013.

36. UHLÍKOVÁ, J., MINÁRIKOVÁ, T., ČERVENÝ, J.: Rys ostrovid v České republice. Ochrana přírody 2/2008. Dostupné online na <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Vyzkum-a-dokumentace/rys-ostrovid-v-ceske-republice.html>, stav k 10.4.2013.

Poděkování:

Zvláštní poděkování patří Mgr. Michalu Adamcovi ze ŠOP SR, Berdtu Dankertovi ze saského Ministerstva životního prostředí a zemědělství, Dr. Sabině Nowak ze Stowarzyszenie dla Natury "Wilk" a Dr. Georgu Rauerovi z Forschungsinstitut für Wildtierkunde und Ökologie při Veterinärmedizinische Universität Wien, za informace o ochraně velkých šelem v praxi.